



## Open Monumentendag 2020 gaat door in aangepaste vorm

# Openluchtlezingen, digitaal binnenkijken en een spetterend jeugdprogramma



Het kleinste huisje in Schermerhorn.

Open Monumentendag, dit jaar op 12 en 13 september, gaat door, maar wel in aangepaste vorm. Zo gaan alleen monumenten open waar het eenvoudig is om 1,5 meter afstand te houden. In de monumenten die normaal gesproken op afspraak te reserveren zijn, is die ruimte er doorgaans niet. Vandaar dat er dit jaar geen monumenten op afspraak zijn opgenomen in het programma. In plaats daarvan komen er wel extra, coronaproof activiteiten, zoals bijvoorbeeld openluchtlezingen en mogelijkheden om digitaal (via filmpjes) binnen te kijken. En er is weer een spetterend jeugdprogramma met leuke en leerzame activiteiten in de Grote Sint Laurenskerk.

.....  
Langzaam maar zeker begint Open Monumentendag 2020 vorm te krijgen. Het was lang onzeker hoe de dag, of eigenlijk de twee dagen, eruit zouden gaan zien. En nog steeds moeten we een slag om de arm houden, omdat we niet weten hoe het coronavirus

zich ontwikkelt. Maar dat Open Monumentendag in Alkmaar dit jaar niet geruisloos voorbij zal gaan, is zeker! Omdat, theoretisch gezien, het programma tot de laatste dag kan worden bijgesteld, zal dit jaar alleen een digitaal programma beschikbaar zijn, via de website [www.erfgoedalkmaar.nl](http://www.erfgoedalkmaar.nl). Als het lukt komt er wel een (globale) plattegrond beschikbaar.

### ■ 12 EN 13 SEPTEMBER

Voor het eerst dit jaar, is Open Monumentendag verdeeld over twee dagen. Dit op verzoek van monumenteneigenaren in Schermer en De Rijk die op zondag meer bezoekers verwachten dan op zaterdag. In principe zou Open Monumentendag dit jaar op zaterdag 12 september gehouden worden in de binnenstad, Oudorp en Koedijk en op zondag 13 september voor de dorpen in Schermer en De Rijk. Voordeel voor de bezoeker is dat je de monumentenbezoekjes over twee dagen kunt spreiden, waardoor je in totaal meer monumenten kunt bekijken.

Lees verder op pagina 2 ▶

  Erfgoed Alkmaar

## Uitzonderlijke vondst in Langestraat 60

Uit de zeventiende-eeuwse beerput van Langestraat 60, het pand waar twintig jaar lang Maria Tesselschade Roemers Visscher woonde, kwam tussen alle andere vondsten, een merkwaardige kluit naar boven van sierwerk van gevlochten koperdraad. Het zouden de resten kunnen zijn van een zogenoemde bruidskroon of doodskroon. Omdat we niet precies kunnen zeggen hoe oud deze vondst is, is het ook niet zeker of hij aan de beroemde schrijfster toebehoorde. De kroon kan ook door bewoners voor of na Maria Tesselschade zijn weggedaan. Maar de verrassing op de spelzeef was er voor de archeologen niet minder om.

Lees verder op pagina 4 ▶

## Bekijk het actuele programma op erfgoedalkmaar.nl

Het programma kan tot het laatste moment veranderen. Houd onze website in de gaten en volg Open Monumentendag Alkmaar op Facebook en Instagram.

Uitzondering is (altijd al) de Synagoge in de binnenstad, die elk jaar op zondag open is in plaats van zaterdag, vanwege sabbat. Vanwege de coronamaatregelen gaan we dit jaar een uitzondering maken voor het drukke winkelgebied in de binnenstad. Om daar op zaterdag niet voor nóg meer drukte te zorgen, hebben we monumenteneigenaren gevraagd op zondagochtend open te gaan, van 9.00 tot 12.00 uur. Dan kunnen de monumenten weer sluiten als de winkels open gaan.



### ACTIVITEITEN GROTE SINT LAURENSKERK

De Grote Sint Laurenskerk is elk jaar het episch centrum van Open Monumentendag. 1,5 meter afstand houden wordt hier, met de normale drukte, onmogelijk. Vandaar dat de organisatie heeft besloten de Historische markt dit jaar niet door te laten gaan. Ook zal er dit jaar geen informatiepunt zijn in de kerk. In plaats daarvan zijn er mobiele informatiepunten, verdeeld over de stad.

De kinderactiviteiten in de Grote Sint Laurenskerk, die elk jaar veel belangstelling trekken, gaan wel door dit jaar. Uiteraard vragen we dan wel de ouders of andere volwassen begeleiders om tijdens de activiteiten op 1,5 meter afstand te blijven. (Zie erfgoedalkmaar.nl voor de precieze tijden).

### DIGITAAL BINNENKIJKEN

Open Monumentendag kun je dit jaar ook thuis beleven als je wilt. Van verschillende monumenten zijn korte filmpjes te zien. En op het



YouTube kanaal van Erfgoed Alkmaar hebben we van verschillende monumenten een VR-film beschikbaar. Volg de instructies en bekijk het monument van buiten en van binnen vanuit alle mogelijke hoeken!

### ALKMAAR OP DE KAART

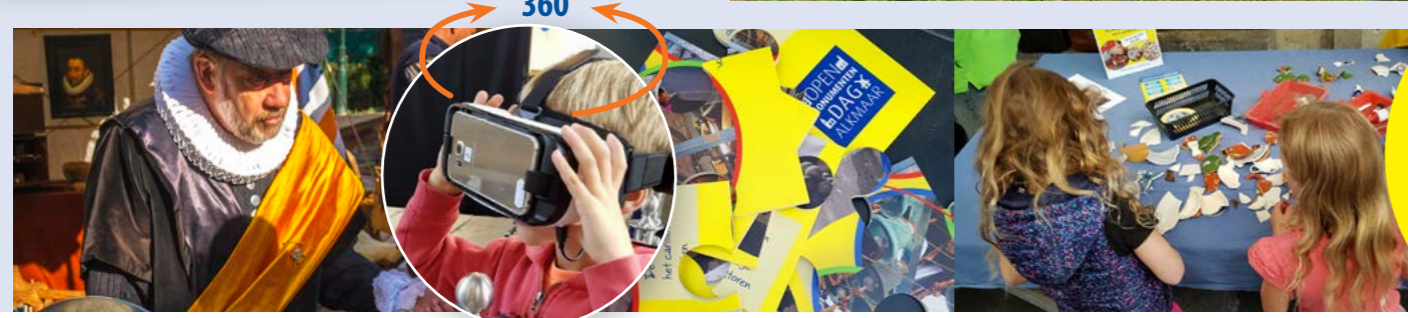
Net als andere jaren, is de website Alkmaaropdekaart.nl een belangrijke informatiebron voor de bezoekers van Open Monumentendag. Deze keer nog meer, omdat er geen papieren routegids komt. Zodra het beschikbaar is, is op alkmaaropdekaart.nl het hele overzicht te zien van monumenten die (normaal gesproken) meedoen met Open Monumentendag. Behalve wetenswaardige informatie over het monument, kun je ook zien of ze dit jaar open zijn of niet. Is er een filmpje beschikbaar, dan kun je dat ook hier bekijken. De informatie blijft ook na Open Monumentendag beschikbaar.



OPEN  
MONUMENTEN  
DAG  
ALKMAAR

### Jeugd Afvalmarathon in Grote Sint Laurenskerk Afvolverhalen van toen en nu

Maak van oude plastic doppen je eigen munt, naai een portemonnetje van oude reclamedoeken, leg een reuzen monumentenpuzel en plak met oude scherven je eigen schaalteje in elkaar. Stap vervolgens als afsluiting, mét 3D bril, de Virtual Reality Wereld binnen van Alkmaarse Monumenten. (M.m.v. K1Cultmedia, Kaasfabriek en Go4Tech Alkmaar).



JEUGD  
afvalmarathon  
tijdens Open  
Monumenten  
dag

## Alkmaar maakt nog steeds kans op BNG erfgoedprijs

### Nieuwe mogelijkheid om te stemmen voor publieksprijs!

De gemeente Alkmaar is een van de vier gemeenten die genomineerd zijn voor de BNG Bank Erfgoedprijs 2020. Deze prijs, een bedrag van €25.000, wordt toegekend aan de gemeente met het beste erfgoedbeleid. Met de prijs wil het Erfgoedplatform van Kunsten '92 inspirerende voorbeelden van gemeentelijk erfgoedbeleid belonen en delen. In het voorjaar is al flink gestemd voor de publieksprijs, maar vanwege corona is de campagne toen gestopt en opgeschort naar een later moment. Vanaf nu kan er weer gestemd worden. De uitreiking van de erfgoedprijs, die eerst op 22 april zou plaatsvinden, is nu op 23 september. Al in het voorjaar gestemd? Dan telt uw stem gewoon mee. Alle eerder uitgebrachte stemmen blijven namelijk geldig.

Op 30 januari heeft het team Erfgoed van gemeente Alkmaar in Amersfoort bij de RCE het Alkmaarse erfgoedbeleid gepresenteerd. Net als de andere deelnemers. Het wachten op de uitslag duurde alleen wat langer dan verwacht. In plaats van op 22 april wordt de prijs nu op 23 september uitgereikt.

### CRITERIA

Belangrijke punten waar naar gekeken wordt bij de beoordeling, zijn bijvoorbeeld de rol van inwoners bij erfgoed en het gemeentelijk erfgoedbeleid en de aandacht binnen het erfgoedbeleid voor speciale doelgroepen als jongeren en ouderen. Ook de communicatie over erfgoedbeleid en de innovatieve waarde van erfgoed spelen een rol bij de beoordeling of de gemeente in aanmerking komt voor de Erfgoedprijs.

## Verder in dit nummer

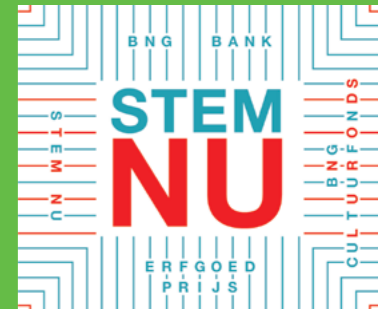
Bruidskroon of doods kroon uit de zeventiende eeuw	pag	4-5
Denk mee over de Alkmaarse Kerkvisie	pag	6
Errol van der Seijde versterkt team Erfgoed	pag	7
Verzamelmapp 'Oudorp door de jaren heen'	pag	7
Expositie en boek Koopman in De Rijk	pag	8
Expo De Kracht van Kruiden in kasteel Radboud	pag	9
Schutterswei: Tot hotel omgebouwde gevangenis nog altijd monumentaal gebouw	pag	10-11
Bijzondere bodemvondsten: Snorrobot	pag	12

### PUBLIEKSPRIJS

Naast de prijs van de vakjury wordt een Publieksprijs uitgereikt aan de gemeente die de meeste publieksstemmen weet te verkrijgen! In het voorjaar was de campagne voor het stemmen al gestart en werd er ook al flink gestemd! Vanwege corona is echter in maart besloten om de campagne op te schorten tot een ander moment. De uitreiking van de erfgoedprijs is uitgesteld tot 23 september. Het goede nieuws is dat alle reeds ingediende stemmen geldig blijven.

### Stem Nu!!

Verder is er een nieuwe mogelijkheid om te stemmen tot maandag 21 september 12:00 uur. We hopen dat we ook op uw stem mogen rekenen. Erfgoed behouden doen we immers samen en de publieksprijs is dan ook voor ons allemaal!



## Timewarp: Grote Sint Laurenskerk



De Grote Sint Laurenskerk is gebouwd in 1470-1518 als een katholieke kerk. Vorig jaar is het kerkhof bij de hoofdentree opgeknapt en opnieuw ingericht. Het is nu een plek waar Alkmaarders graag zitten om even uit te rusten met een kop koffie of thee.

Normaalgesproken is de kerk het dynamische centrum van Open Monumentendag. Dit jaar wordt de kerk alleen gebruikt voor een speciaal programma met jeugdactiviteiten. Dit om met het oog op corona te veel drukte te voorkomen.

De timewarp is gemaakt door Mark Alphenaar, Regionaal Archief Alkmaar. Meer timewarps zijn te zien op: [bit.ly/timewarps](http://bit.ly/timewarps)

## Nog een uitzonderlijke vondst uit de beerput van Langestraat 60

# Bruidskroon of doodskroon uit de zeventiende eeuw



Doodskronen in het Museum für Sepulkralkultur in Kassel, Duitsland (bron: Wikipedia).

De merkwaardige vondst kwam aan het licht na de opgraving, bij het spoelen van de inhoud van de beerput in de werkplaats. Op de zeef lag een bosje van bij elkaar gestoken figuurtjes van draad, dat bij het schoonmaken uit elkaar viel. De figuurtjes waren gemaakt uit dun koperdraad dat met zijdedraad is omwikkeld en vervolgens is gebogen en gevlochten tot kleine bladeren. De vormen zijn opgevuld met maaswerk van zijde. Vervolgens zijn de losse onderdelen gebundeld en samengebonden tot bloemetjes, omwikkeld door een zijden draad. Tijdens de lange periode in de beerput zijn de kleurstoffen opgelost maar ongetwijfeld was de zijden draad ooit fel gekleurd. Hij vertoont nog schakeringen in licht- en donkerbruin tot

zwart. En dat zwart zou een restant van zilver kunnen zijn.

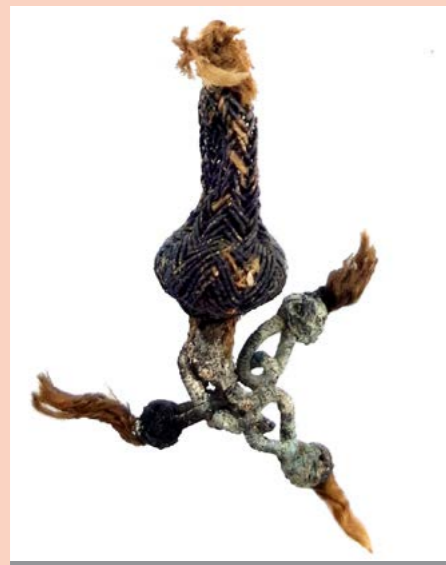
Na flink speurwerk in literatuur en op internet werden vergelijkbare vondsten in binnen- en buitenland ontdekt. Onze vondst is geïdentificeerd door Deandra de Looff. Tijdens een stage voor haar studie archeologie aan de Universiteit van Leiden bestudeerde zij enkele maanden lang, in 2017 en 2018, de grote hoeveelheid gevonden textielfragmenten uit deze beerput. Op basis daarvan schreef zij een textielbijdrage voor RAMA (Rapport over Alkmaarse Monumenten en Archeologie) deel 25 dat waarschijnlijk dit najaar verschijnt (zie kader).

### ■ IS HET EEN BRUIDSKROON?

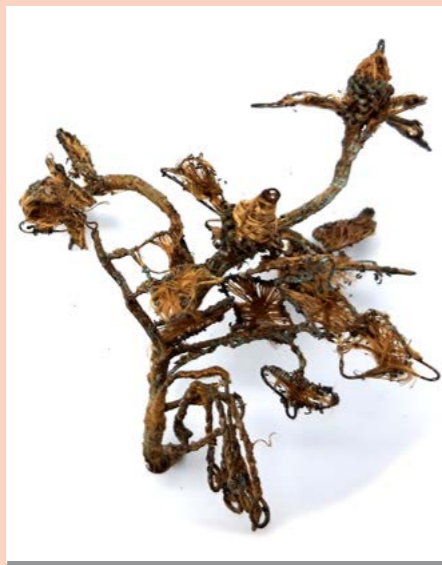
De vraag is of de vondst een herinnering is aan een bijzonder vrolijke of juist een inтриeste gebeurtenis? In de kluiten van gevlochten bloemetjes van koperdraad herkennen we namelijk een zogenoemde bruidskroon óf een dodenkroon. Van beide zijn voorbeelden bekend waarbij soortgelijke bloemetjes zijn vervlochten tot een soort tulbandvorm, soms getooid met figuurtjes van glas, papier of metaal.



Hoewel de details verschillen, doet onze vondst denken aan een bruidskroon die is opgenomen in de collectie van het Amsterdam Museum. Dit is een soort tulband van vlechtwerk van omwonden zilver- en ijzerdraad waarin bladeren, knoppen en tulpen van zilver- en gouddraad zijn verwerkt, samen met allerlei kleine glazen figuurtjes. Een bijgevoegde notitie uit 1800 licht toe dat dat hoofddeksel is gedragen door Brigitta Stuyling bij haar huwelijk met de hervormde predikant Petrus Schaak in Alkmaar in 1667. Vervolgens hebben haar nazaten het bruidskroontje eeuwenlang zorgvuldig bewaard onder een glazen stolp.



Figuurtje van koperdraad, zijde en wellicht zilver.



Bloemetje van gevlochten koperdraad en zijde.

### ■ OF TOCH EEN DOODSKROON?

Maar het kan dus ook zijn dat we hier in Alkmaar de resten hebben gevonden van een doodskroon, gebruikt bij het opbaren van een overleden kind of ongehuwde man of vrouw.

Doodskronen waren er destijds in allerlei uitvoeringen maar er zijn diverse exemplaren bekend met vergelijkbare bloemetjes van koperdraad en textieldraad. Een handvol van dit type is in Nederland door archeologen opgegraven in begraafplaatsen bij Oosterhout, Didam en Oldenzaal. Ook in Duitsland zijn er een paar opgegraven. Daar zijn trouwens ook veel doodskronen overgeleverd en bewaard gebleven doordat ze in kerken zijn opgesteld of opgehangen bij gedenkplakkaten van overledenen.

### ■ WEL OF NIET VAN MARIA TESSELSCHADE?

Theoretisch zou onze vondst uit het huishouden van Maria Tesselschade Roemers Visscher kunnen komen. Als bruidskroon zou hij mooi passen bij haar trouwring, die we ook terugvonden in de beerput (zie Nieuwsbrief 47). Maar ook als doodskrans zou deze vondst uit het huishouden van Maria Tesselschade kunnen komen. Maria en haar man Allart Jansz. Crombalch verloren maar liefst drie kinderen. Op 19 april 1631 werd 'een kint van crombalch' begraven en op 28 mei 1634 stierf hun negen jaar oude dochter Teetgen Crombalch aan de pokken. Allart Crombalch zelf kwam overigens diezelfde dag om door maagbloedingen vanwege een overdosis aan kalmeringsmiddelen. Maria's jongste dochter (die ook Maria heette) overleed op 31 augustus 1647 op 19-jarige leeftijd door een onbekende oorzaak. Een denkbaar scenario zou kunnen zijn dat de krans als dodenkroon onderdeel was van de uitvaart van één van de kinderen. Na het overlijden van Maria Tesselschade (op 24 juni 1649 te Amsterdam) kan de krans in dat geval in de beerput zijn beland.

Maar, zoals al gezegd, we kunnen niet precies vaststellen hoe oud de kroon is, dus het is ook goed mogelijk dat hij heeft toebehoord aan een huishouden dat vóór of na Tesselschade in het pand aan de Langestraat heeft gewoond.

Peter Bitter en Deandra de Looff



## Rapport opgravingen Nieuwjaarsbrand

De opgraving van Langestraat 52 t/m 62, de plek van de beruchte nieuwjaarsbrand in 2015, leverde een grote hoeveelheid bijzondere vondsten op. Op dit moment wordt nog steeds gewerkt aan de officiële rapportage. De conceptrapportage over de sporen is een paar jaar geleden al opgesteld. Maar het bleek een haast onafzienbare klus om de enorme hoeveelheid monsters en vondstmateriaal uit de beerputten en afvalkuilen plus de andere sporen in kaart te brengen. De hoop is nu dat we de bevindingen dit najaar kunnen publiceren als een jubileumeditie van onze Rapporten over Alkmaarse Monumenten en Archeologie (RAMA's). Dat wordt dan RAMA 25.

Het artikel over de bruids- of doodskroon is gebaseerd op het manuscript over de textielvondsten, dat Deandra de Looff schreef ten behoeve van RAMA 25.

Bronnen: (zie de uitgebreide versie van dit artikel op erfgoedalkmaar.nl)



Blaadjes en bloemetjes van koperdraad en zijde. Linksboven: Bruidskroon van Brigitta Stuyling, Amsterdam Museum.

Visie over toekomst Alkmaarse kerken krijgt vorm

## Vul de vragenlijst in en denk mee

Vorig jaar is een begin gemaakt met de kerkvisie voor de gemeente Alkmaar. Een visie op de toekomst van het religieus erfgoed in de gemeente Alkmaar. Net als in de rest van Nederland staat ook in Alkmaar het religieus erfgoed onder druk. De eerste tussentijdse balans is nu opgemaakt. Antwoorden op de vraag: Wat speelt er bij de kerken in de gemeente Alkmaar? En wat mag er niet ontbreken in de kerkvisie? Ook u kunt meedenken over de toekomst van de kerken in Alkmaar!

Voor het ontwikkelen van de kerkvisie voor Alkmaar ligt de regie bij een gemeentelijk team dat ondersteuning krijgt van externe adviseurs. Sinds de start vorig jaar heeft het team veel tijd besteed aan het kennismaken met de kerkbesturen en de eigenaren van een grote variatie aan kerken. Van kerken in de binnenstad en een kapel in een zorgcentrum, tot en met kerken in de omliggende wijken en natuurlijk in Schermer en De Rijp. De kennismakingsgesprekken geven een gevarieerd beeld. De gebouwen verschillen in allerlei opzichten van elkaar. Zoals grootte, monumentenstatus en bouwstijl. En ook het gebruik van de kerkgebouwen verschilt. Zo zijn sommige gebouwen de hele week in gebruik en andere gebouwen slechts een paar zondagen per maand. Overeenkomsten zijn er ook. Voor

veel kerkgebouwen met een religieuze functie is de toekomst onzeker. Vergrijzing en een tekort aan vrijwilligers dragen daar zeker aan bij. Een concrete inschatting van het aantal kerken dat de komende jaren mogelijk in de problemen komt, is overigens lastig te maken. Want dat hangt af van verschillende aspecten.

### ■ DUURZAAMHEID EN TOEKOMSTKANSSEN

Gekeken wordt onder meer naar de mogelijkheden om de gebouwen te verduurzamen en de vaak hoge kosten omlaag te brengen en naar kansen om de gebouwen (ook) op andere (maatschappelijke) manieren te gebruiken. Ook de rol die vrijwilligers invullen en de wijze waarop het gebouw wordt beheerd zijn aspecten waar kansen liggen voor de toekomst.

### ■ DENK MEE MET DE KERKENVISIE!

Samen met kerkeigenaren en kerkbesturen, erfgoedverenigingen en andere belanghebbenden en belangstellenden wordt dit na jaar verder gesproken over de invulling van de kerkvisie. Op die manier kan een breed gedragen visie worden ontwikkeld op het religieus erfgoed in de gemeente Alkmaar.



De Vrijheidskerk in Alkmaar.

Voelt u zich ook betrokken bij de toekomst van het religieus erfgoed in onze gemeente? Ook uw mening telt. Doe mee aan de inspraakrondes of vul een korte vragenlijst in. Via de QR-code op deze pagina opent u (met de camera van uw mobiele telefoon) een korte Google Docs vragenlijst. Het invullen van de vragenlijst duurt 6 tot 8 minuten. Op deze manier kunt u snel en eenvoudig uw mening geven over de toekomst van kerkgebouwen en de kerkvisie van de gemeente Alkmaar. Voor het ontwikkelen en opstellen van de kerkvisie heeft de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed (RCE) €75.000 subsidie toegekend aan de gemeente Alkmaar.

Nina Groot, projectsecretaris

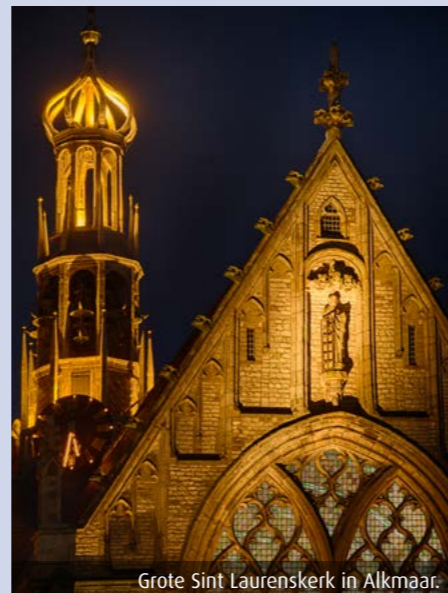
Scan de code met de camera van uw mobiele telefoon en beantwoord de vragen over de toekomst van de kerken in Alkmaar. Alvast bedankt!



Het Zwarte Kerkje in Zuidschiermer.



De Hervormde kerk in Stompeteren.



Grote Sint Laurenskerk in Alkmaar.

## Errol van der Sijde versterkt team Erfgoed als monumenteninspecteur: "Dit is bijzonder dankbaar werk"

Het gemeentelijke Erfgoedteam heeft sinds kort een nieuwe collega. Errol van der Sijde (55) versterkt het team in de functie van Monumenteninspecteur. Iedereen die een monumentensubsidie aanvraagt of een vraag heeft over onderhoud of restauratie, kan met hem te maken krijgen. Vandaar alvast een eerste kennismaking met deze enthousiaste collega: "Ik denk dat ik de leukste baan van Alkmaar heb."

### ■ VERTEL EENS IETS OVER JE ACHTERGROND?

"Na mijn MBO opleiding werktuigbouwkunde heb ik onder meer gewerkt als vertegenwoordiger, als F16-vliegtuigmonteur en als productielijnchef in een conservenfabriek. Ik vind eigenlijk alles interessant als het om techniek draait. Maar, zodra het als routine ging voelen, begon het altijd te knagen en zocht ik nieuwe uitdagingen. Totdat ik in 2001, na veertien jaar in het bedrijfsleven terecht kwam bij de gemeentelijke overheid.

Ik ben gaan werken als Inspecteur Brandpreventie bij drie beroepsbrandweerkorpsen van achtereenvolgens de gemeente Alkmaar, Beverwijk en Heiloo. In 2008 kwam ik bij de gemeente Alkmaar terug, bij de afdeling Bouw- en Woningtoezicht. Al negentien jaar ervaar ik het werken voor de gemeentelijke overheid als zeer afwisselend en inspirerend. Ik ben 1 mei begonnen en wordt nu ingewerkt door Bram Berkenpas en Henk Krabbendam, twee zeer ervaren medewerkers die over niet al te lange tijd met pensioen gaan. Ik hoop dat ik in de periode dat zij er nog zijn, nog een heleboel van ze kan opsteken."

### ■ WAT IS JE BELANGRIJKSTE TAAK BIJ TEAM ERFGOED?

"Als inspecteur Monumenten beoordeel ik bijvoorbeeld aanvragen voor monumentensubsidies. Voor Rijksmonumenten, gemeentelijke monumenten en (voor) beeldbepalende panden. En elke categorie heeft zijn eigen voorwaarden om aan te toetsen.

Verder heb ik contact met monumenteneigenaren en aannemers over onderhoud en restauratie van monumenten. Samen kijken en beoordelen we dan hoe herstelwerkzaamheden aan het monument het beste aangepakt kunnen worden. Daar komt de ervaring die ik heb opgedaan bij de beroepsbrandweer en bij Bouw- en Woningtoezicht dus goed van pas. Bovendien ben ik bekend met veel gemeentelijke processen, dus ook dat is handig."



Errol van der Sijde: "Het is bijzonder dankbaar werk om erfgoed te mogen conserveren voor toekomstige generaties".

### ■ EN KENNIS VAN MONUMENTEN?

"Ik leer veel van Bram en Henk en daarnaast begin ik in september met de opleiding voor professioneel restaurateur. Daar heb ik hoge verwachtingen van."

### ■ NIET BANG VOOR VERVELING?

"Nee, integendeel! Ik denk eigenlijk dat ik de leukste baan van Alkmaar heb. Het is bijzonder dankbaar werk om monumenten en erfgoed te mogen conserveren voor toekomstige generaties. Zo lever je echt een bijdrage aan de maatschappij en het algemene belang."

Judith Flapper

## Verzamelmap 'Oudorp door de jaren heen'

Oudorp is niet zomaar een wijk in Alkmaar. Het buurschap Oudorp bestond al voor het jaar 900 en door heel Oudorp zijn er nog historische elementen die iets over de geschiedenis van Oudorp vertellen. Die geschiedenis wordt nu verbeeld in het bewaaralbum met als titel 'Oudorp door de jaren heen'. Een actie van Albert Heijn Oudorp in samenwerking met Regionaal Archief Alkmaar en de Historische Vereniging Oudorp.

Wie winkelt bij AH Oudorp kan sparen voor plaatjes. Voor elke tien euro ontvangt de klant er vier. De start van de campagne is op 3 september. Op diezelfde datum ontvangt cultuurwethouder Christian Braak, die ook het voorwoord schreef in het album, het eerste exemplaar uit handen van de voorzitter van Stichting Historisch Oudorp. 'Een deel van de geschiedenis is vooral onder uw voeten,' schrijft de wethouder in zijn voorwoord. 'Tijdens archeologisch onderzoek zijn er sporen uit de Bronstijd gevonden. Dat betekent dat die sporen misschien wel 5000 jaar oud zijn! Dit boek opent als het ware onze ogen en leert ons naar Oudorp te kijken door een historische bril.'



Een deel van de geschiedenis van Oudorp ligt onder je voeten. In de tuin bij de Laurentiuskerk zijn de restanten van een schuilkerk gevonden.

## Expositie 'Rijke Rijpers' in Museum In 't Houten Huis

# Drie Rijper families centraal in boek én tentoonstelling

In Museum In 't Houten Huis aan de Tuingracht in De Rijp, is op dit moment de expositie 'Rijke Rijpers' te zien. De expositie is geïnspireerd op het zojuist verschenen boek 'Koopman in De Rijp', over drie welgestelde en soms zelfs puissant rijke families uit De Rijp. Leo den Engelse, vrijwilliger bij de Oudheidkundige Vereniging Schermereiland en Museum In 't Houten Huis, stelde een prachtig boek samen met veel beeldmateriaal. De expositie is te zien tot 6 december.



Dirk Nat, Trijntje Beers en twee van hun kinderen: Cor en Gezina. Opname jaren dertig.

Het boek 'Koopman in De Rijp' gaat over de families Glazekas, De Wit en Nat en hun handel in graan, hennep, haring en hout. In Koopman in De Rijp neemt Den Engelse de lezer mee in de historie van de handel en de persoonlijke levens van deze inwoners van dit mooie pittoreske dorp.

Het boek gaat ook in op connecties met verschillende gebieden zoals de Langedijk (bakermat van de familie Glazekas), de Zaanstreek (concurrenten bij de fabricage van zeildoek), Edam (nauwe relaties met houthandelaren Pont en Boot) en de Beemster (graanleveranciers en afnemers van veevoer van de firma Nat). De geschiedenis van de familie De Wit is ook nauw verbonden met de Beemster, onder meer via hun villa in de Klaterbuurt, villa Boschrijk en boerderij Odessa.



De cover van Koopman in De Rijp, een nieuw historisch werk over drie Rijper families.



Jan Nat met zoon en personeel naast pakhuis De Hoop (circa 1950). Van links naar rechts Dirk Nat (1920), zijn vader Jan Nat (1894), Henk van Braam, Egbert Drent, Dirk Berkhout en Niek de Wolf.

### ■ EXPOSITIE

Het boek wordt uitgebracht in samenwerking met Museum In 't Houten Huis in De Rijp dat de expositie 'Rijke Rijpers' ingerichtte, op basis van het boek. Deze expositie is nog te zien tot 6 december.

### ■ BOEK BESTELLEN

Het boek 'Koopman in De Rijp' telt 190 pagina's en is te bestellen door een mail te sturen naar [leo@denengelse.nl](mailto:leo@denengelse.nl) met vermelding van naam, adres en telefoonnummer. Na het overmaken van €19,95 op bankrekening NL38 ASNB 0707 3350 51 ten name van L. den Engelse onder vermelding van naam en 'Koopman', kan het boek worden afgehaald in Museum In 't Houten Huis. Wie het boek thuisgestuurd wil krijgen, kan een bedrag van €23,75 overmaken.



De familie Nat met vrachtauto naast pakhuis De Hoop (circa 1927). Van links naar rechts Trijntje Nat - Beers, haar echtgenoot Dirk Nat, dochter Gezina en zoons Jan en Cor. Links ligt een hoop kolen bestemd voor de verwarmingsinstallatie en de zuiggasmotor van de fabriek. De vrachtauto was een Fiat of een Martini, die met aanslingeren gestart moest worden.



Dirk Nat en zijn gezin. Zittend Dirk Nat en Trijntje Beers, daarachter hun kinderen Jan, Gezina en Cor. Opname rond 1930.

## De kracht van kruiden

# Middeleeuwse Alkmaarse vondsten te zien in expositie Kasteel Radboud



Vier vondsten uit het archeologisch depot in Alkmaar zijn tot 1 oktober te bewonderen in de expositie 'Kracht van Kruiden in de middeleeuwen' in Kasteel Radboud in Medemblik. In Medemblik was in de middeleeuwen het Mariaconvent gevestigd. De nonnen die er woonden, hielden zich bezig met het verbouwen en verwerken van kruiden. De expositie neemt je mee naar deze tijd met Lobrecht Aerntsdochter als 'gids'. Haar kruidentuin was ooit de basis voor de kruidentuin van het kasteel.

Een middeleeuwse bloempot gevonden in 1971 bij kasteel de Nieuwburg in Oudorp, is te zien in de tentoonstelling Kracht van Kruiden in de Middeleeuwen.

Je treft er ook twee zogenaamde gatenpotten. Opgegraven in 1993 aan de Lindegracht en in 2007 in de Langestraat. Gatenpotten werden gebruikt voor het kweken van tuinkruiden, zoals selderij of bieslook. Voor het besproeien van al dat groen, werd gebruikgemaakt van een zogeheten duimgieter en ook die is deze maanden in Medemblik te zien. De Duimgieter komt waarschijnlijk uit de zeventiende eeuw en is ooit gevonden in de binnenstad, waarna de gieter geschonken is aan Stedelijk Museum Alkmaar.

### ■ BRUIKLEEN

Deze vier voorwerpen uit het Alkmaarse archeologische depot zijn deze maanden in bruikleen gegeven aan Kasteel Radboud in Medemblik. Dit soort verzoeken van musea voor het lenen van vondsten voor tijdelijke tentoonstellingen komen regelmatig binnen. Ook wordt vaak informatie en beeldmateriaal verstrekt aan onderzoekers. Initiatieven die de archeologen toejuichen, want het Alkmaarse depot bevat zoveel vondsten dat slechts enkele topstukken ervan permanent ge-exposeerd kunnen worden in Stedelijk Museum Alkmaar.



### ■ DE KRACHT VAN KRUIDEN

Eeuwenlang waren kruiden de belangrijkste middelen om kwaaltjes en verwondingen mee te behandelen. En het waren vaak de tuinen van kastelen waar de kruiden werden gekweekt. Tegenwoordig wordt de geneeskrachtige werking van kruiden door veel mensen opnieuw ontdekt. Maar de wijsheid erover gaat dus al eeuwen terug.

Symbolische gids bij de tentoonstelling is Lobrecht Aerntsdochter, een van de eerste bewoners van het Mariaconvent in Medemblik. Lobrecht was daar verantwoordelijk voor de kruidentuin en haar tuin is de basis geweest voor de kruidentuin van Kasteel Radboud.

### ■ KRUIDENBOEK

Zoals elke kruidenvrouw, destijds, hield Lobrecht ook een 'Cruydt-Boeck' bij. Een gids met de beschrijvingen van de verschillende planten. De namen, de werking en de manier waarop je ze als gebruiker moest verwerken.

De kruidenschriften van toen waren als het ware levende boeken, die steeds verder werden uitgebreid. Sommige van de boeken gingen dan ook generaties lang mee.

### ■ TENTOONSTELLING TOT 1 OKTOBER

Leer meer over de geschiedenis van de kracht van kruiden en bekijk ook de Alkmaarse archeologische vondsten tijdens de tentoonstelling die te zien is tot 1 oktober.

Zie [www.kasteelradboud.nl](http://www.kasteelradboud.nl) voor de meest actuele informatie.

m.m.v. Karin Beemster, beheerder archeologiedepot



De tentoonstelling in Kasteel Radboud is te zien tot 1 oktober.

## Schutterswei: Tot hotel omgebouwde gevangenis nog altijd een monumentaal gebouw

# Cellenblok met galerijen nog helemaal intact



De voormalige luchtplaats is nu een sfeervol terras.

het kamernummer. Toch geeft dit alles op geen enkele manier het unheimische gevoel dat je misschien verwacht. Het staalwerk (voorheen blauw en oranje) is allemaal vriendelijk wit geschilderd en op de begane grond liggen mooie blauwe warme kleden waarop plantenbakken en gemakkelijke bankjes met kussens om even rustig te gaan zitten en de sfeer op je in te laten werken. Ook de voormalige fonteintjes met in de muur gebouwde wasbakjes waar je vroeger je handen kon wassen, zijn nog op alle afdelingen terug te vinden.

Of eigenlijk zijn het geen afdelingen meer. Maar dat is wel zoals Jeroen Nolten van de technische dienst ze nog altijd noemt. Jeroen kent het gebouw als zijn broekzak. Jarenlang werkte hij in Schutterswei als gevangenenbewaarder. En in de jaren dat het gebouw leegstond (en gedeeltelijk anti-kraak verhuurd werd) beheerde hij het namens de gemeente. Nu is hij er bijna dag en nacht. Altijd beschikbaar voor het personeel als er een klusje is. En hij is er zo, want Jeroen woont nog altijd in één van de voormalige personeelswoningen naast het gebouw. Vandaar ook dat we hem 's avonds, als we heerlijk hebben gezeten op het terras op de voormalige 'luchtplaats' van de gevangenis, weer tegenkomen met zijn hond die wordt voorgesteld als King: "King is een politiehond. Vanaf dat hij een pup was, heeft ie het terrein hier bewaakt."

Schutterswei, de voormalige gevangenis in het Alkmaarse stadspark De Hout, is omgebouwd tot hotel en heet nu The Fallon. Mét behoud van de belangrijkste historische elementen. Een indrukwekkend gebouw dat voor het eerst sinds de bouw in 1886 toegankelijk is voor publiek. Wij van de redactie van Nieuwsbrief Erfgoed Alkmaar gingen er een nachtje slapen en waren verrast over de manier waarop een hotelsfeer is gecreëerd in een omgeving die nog duidelijk herkenbaar is als voormalige gevangenis.

Het is een bijzondere ervaring. Door de hoge gangen met balustrades en stalen trappen, voorheen uitsluitend het terrein van gedetineerden en gevangenispersoneel, hollen nu twee broertjes in voetbalshirts die met hun ouders op vakantie zijn in Alkmaar. De gangen zijn in alles herkenbaar als het interieur van een voormalige gevangenis. Inclusief de inmiddels dichtgemaakte luikjes in de voormalige celdeuren, die nu gebruikt worden voor vermelding van

### ■ NEORENAISSANCE-STIJL

Schutterswei werd in de periode 1882 tot 1886 gebouwd in neorenaissance-stijl. Het gebouw is ontworpen door de architect Johan Frederik Metzelaar, die internationaal bekend werd met de koepelgevangenis van Breda en Arnhem. Schutterswei is tot 2012 in gebruik geweest als gevangenis. Het is het enige overgebleven negentiende-eeuwse justitionele gebouw in Alkmaar en de enige overgebleven kleine gevangenis in Nederland.

Als je nu binnenkomt, doe je dat nog steeds via de statige entree van de voormalige gevangenis, omlijst met natuursteen. Loop je vervolgens door het restaurant naar achteren, dan kom je in het voormalige cellenblok met de galerijen, de hoge tussenruimte en de daklichten waardoor het daglicht naar binnen valt. Van de indrukwekkende hoge gevangensmuur die het terrein vroeger afsloot van de buitenwereld staat aan beide kanten nog een klein stukje overeind. Maar de vensters lijken nog hetzelfde als voorheen. Toch gaat het hier om nieuwe (kunststof) exemplaren die de oude stalen roedenvensters vervangen. De voormalige grote ramen waren namelijk verdeeld in kleinere vlakken (raampjes), waarbij de roeden als tralies dienden, zonder dat dat er zo uitzag.

### ■ TWEE CELLEN ÉÉN KAMER

Inventief is dat steeds van twee cellen één kamer is gemaakt. Precies zoals twee jaar geleden al aangekondigd, bij een interview voor deze nieuwsbrief met de eigenaar van het toen zojuist gekochte nog leegstaande gebouw. En juist dat was wat ons toch ook wel een beetje huiverig maakte om er te gaan slapen. In hoeverre zou dat idee van een doorgebroken gevangenscel nog voelbaar zijn? Eenmaal ter plekke blijken we daar helemaal niets van



Aan de plafonds is nog te zien dat van twee cellen één kamer is gemaakt.

te merken. Behalve dan dat de twee gewelfde voormalige celplafonds, en de oorspronkelijke draagbalken alleen maar speelse effecten geven aan de mooi ingerichte ruime kamer. Ook de voorspellingen van vrienden die ons van tevoren waarschuwden voor 'spoken' kwamen niet uit. We hebben er heerlijk rustig geslapen. En als het personeel van de gevangenis destijds net zo lief was als het personeel van het hotel nu, dan kwamen de gedetineerden er vast als betere mensen uit.

### ■ MIDDENIN HET BOS

'Met de gunstige ligging in het groen van de Alkmaarder Hout heeft het gebouw veel potentie om een verrijkende functie voor de stad Alkmaar te vervullen'. Dat was enkele jaren geleden één van de conclusies van Kerssens | de Ruiter Architecten, dat in opdracht van de gemeente Alkmaar en de RVOB (het Rijks Vastgoed- en Ontwikkelingsbedrijf) de staat van het gebouw onderzocht én de mogelijkheden voor een nieuwe bestemming. En dat is ook precies wat wij ervaren als we zondag, aan het eind van de middag door het bos naar het hotel wandelen om de nacht door te brengen in de voormalige gevangenis. Als we de volgende ochtend, als heuse toeristen in eigen stad, vanuit het hotel richting centrum lopen voor een kopje koffie, wandelen we door het groen van het andere deel van de Alkmaarder Hout. En al wandelend door de tunnel van hoge bomen op de Wilhelminalaan, langs de bunker uit de Tweede Wereldoorlog, om vervolgens via de Molen van Piet, over het Ritsevoort en langs de Grote Sint Laurenskerk het centrum in te lopen, zijn we bijna jaloers op de toeristen die voor het eerst kennismaken met deze stad. Maar boven alles, zijn we trots op onze eigen mooie historische Alkmaar.

Judith Flapper



De entree met natuursteen is nog vrijwel ongewijzigd.



Jeroen Nolten (voormalig gevangenenbewaarder): "King heeft vanaf dat hij pub was het terrein bewaakt".



De kamernummers staan op de inmiddels gesloten deurluikjes.

Een klein stukje van de gevangensmuur is blijven staan.



## Schutterswei een monument?

Een monumentaal gebouw kunnen we de voormalige gevangenis zeker noemen. Maar wordt het straks ook een monument? Daarover worden op dit moment verkennende gesprekken gevoerd tussen eigenaar en gemeente. Blijf op de hoogte via deze nieuwsbrief en onze website.

Open op Open Monumentendag 12 september, zie ook p 1-2



Het voormalige cellenblok met galerijen is nog volledig intact.

# Bijzondere bodemvondsten

## Spelen met een snorrebot

Vroeger was het een spelletje dat veel op school werd gedaan. Je had niet meer nodig dan een knoop en een wollen draadje. De draad werd door de knoopsgaten geregen en vervolgens draaide je, met de knoop in het midden, de draad rond tot hij zover mogelijk was opgewonden. Als je dan de draad strak aantrok, hoorde je een zoemend, ofwel snorrend geluid. Omdat het knopje oorspronkelijk een bot was, wordt het instrumentje wel snorrebot genoemd. De vondst die we hier vandaag bespreken, is op hetzelfde principe gebaseerd.

Aan de Laet 125 waar voorheen verfwinkel de Verfpot was gevestigd, werd in 1997 dit cirkelvormige metalen voorwerp gevonden. Het bleek een zogenoemde snorrebot te zijn, gemaakt van lood en met een doorsnede van 3 cm. Aan de rand zitten karteltjes en in het midden twee gaatjes. Dit snorrebot komt waarschijnlijk ergens uit de periode tussen de vijftiende en de zeventiende eeuw.

### ■ AEROFOON

Het snorrebot is een zogeheten aerofoon muziekinstrument dat al in de Oudheid voorkwam.

Er is luchtstroming nodig om geluid te produceren en dat wordt bewerkstelligd door de rondslingerende beweging.

Mogelijk hadden snorroboten oorspronkelijk een rituele betekenis en werd het instrument ook gebruikt voor het communiceren op grote afstand. Pas later werd het snorrebot ook een speeltje

### ■ VARKENSBOTJE

In eerste instantie werden de snorroboten gemaakt van dierlijk bot. Daarvan zijn twee vormen bekend. Je had een langwerpige snorrebot met een gaatje aan één uiteinde, waar een touw door werd geregen.



Tekening van het gebruik van een snorrebot, Lübecker Kolloquium zur Archäologie der Hansestädte deel VIII, Lübeck 2012, p.355.



Metalen snorrebot gevonden aan de Laet 125 Alkmaar.

De toonhoogte werd bepaald door de snelheid van het slingeren. Bij de andere vorm zat er een gaatje in het midden van het snorrebot. Ook daar werd een touwtje door geregen, maar hier bleef het zoemende geluid door het ronddraaien van het touw dezelfde toonhoogte houden. Het gebruikte bot kwam in die gevallen van een varken.

Behalve exemplaren van bot, werden vroeger ook snorroboten van steen en hout gemaakt. De snelheid van het draaien, de vorm van het 'bot' en de verschillende materialen, gaven elk snorrebot een eigen klank.

'Onze' metalen snorrebot kon dankzij de karteltjes aan de rand bijvoorbeeld extra veel lawaai maken!



17e eeuwse tegeltje jongen met snorrebot, J. Pluis, Kinderspelen op tegels, Assen 1979 p.221.

Karin Beemster,  
beheerder  
gemeentelijk  
archeologiedepot

Literatuur: Vilsteren, V. van, 1987: Het Benen Tijdperk, gebruiksvoorwerpen van been, gewei, hoorn en ivoor, 10.000 jaar geleden tot heden (Drents museum), Assen.

## Colofon

Deze nieuwsbrief is een gratis uitgave van de gemeentelijke vakgroep Erfgoed Alkmaar.

**Afbeeldingen:** uit eigen collectie i.s.m. Regionaal Archief Alkmaar, Joop Elsinga en Ritske Velstra.

**Opmaak & vormgeving:** stip180.nl

**Druk:** ADC Nederland, 's-Hertogenbosch.

**Eindredactie:** Judith Flapper, Allesinbalans.nu

**Gratis abonnement op de papieren nieuwsbrief en tips voor de redactie:** erfgoed@alkmaar.nl

**Contact archeologie:** Archeologisch Centrum, in Centrum voor Kunst en Erfgoed, Bergerweg 1, 1815 AC Alkmaar, archeologischcentrum@alkmaar.nl

**Contact monumentenzorg:** Gemeente Alkmaar, Postbus 53, 1800 BC Alkmaar, monumenten@alkmaar.nl

**Telefoon:** 14 072

Zie ook erfgoedalkmaar.nl of, voor regelgeving en subsidieformulieren: alkmaar.nl



Erfgoed Alkmaar